

03

“การสถาปนาอุดมการณ์
“การกลับมาพัฒนาชาติ”
ในโครงการ พสวท.”

The Construction of “Coming back to develop
country” Ideology in DPST program

■ ลีक्षा สONGค้ำชุม¹
Sikkha Songkumchum

1 นักศึกษาปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อต้องการอภิปรายถึงการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในโครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (พสวท.) ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) โดยอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และได้ผลการศึกษาว่าอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ได้รับการสถาปนาขึ้นเพื่อควบคุมความรู้สึกรักชาติของนักเรียนทุนเพื่อให้โครงการได้บรรลุจุดประสงค์ของการก่อตั้งโครงการ พสวท. กล่าวคือ ผลิตนักวิทยาศาสตร์เพื่อรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 2520 แต่การผลิตซ้ำอุดมการณ์อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันกลับทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการไม่สามารถมองเห็นปัญหาเชิงโครงสร้างของการบริหารจัดการทุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์อย่างละเอียดลึกซึ้งแต่กลับมองเป็นเพียงความผิดพลาดของปัจเจกอย่างเดียว

[คำสำคัญ]

อุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ”, โครงการ พสวท., ทุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์

Abstract

This article aims to debate on the construction of “Coming back to develop country” Ideology in Development and Promotion of Science and Technology Talents (DPST) program, organized by The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology (IPST). By using historical methods, the study resulted that “Coming back to develop country” Ideology had been inculcated to shape scholars’ consciousness. The Ideology was (and is) emphasized in order to achieve DPST’s purpose, which is to generate a number of scientists to serve an expanding industrial sector and economic structural adjustment between 1977–1986. However, the stakeholders of DPST program consider the problem as only individual mistakes while structural conflict in the management of science scholarships has been distorted by the consecutive ideological reproduction.

[Keywords]

“Coming back to develop country” Ideology, DPST program, Science scholarships

บทนำ

การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการทุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ของภาครัฐไม่ค่อยได้รับความสนใจจากนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ และไม่ค่อยมีการอภิปรายถกเถียงเป็นวงกว้างในสังคมมาก่อน จนกระทั่งเกิดปัญหากรณีดีตอาจารย์ทันตแพทย์ของมหาวิทยาลัยมหิดลได้หนีทุนการศึกษาต่างประเทศของมหาวิทยาลัยมหิดลจนส่งผลกระทบต่อผู้ลงชื่อค้ำประกันต้องชำระเงินชดใช้ทุนเนื่องจากผิดสัญญาทุนแทน ทำให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมอยู่ระยะหนึ่ง

ในเวลาต่อมาสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ได้นำเสนอปัญหาของการบริหารจัดการทุนการศึกษาหลายบทความ เช่น บทความเรื่อง “จากกรณีหนีทุน...สู่โอกาสปฏิรูปการบริหารทุนการศึกษา” (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2559) นอกจากนี้ ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ได้นำเสนอเนื้อหาในลักษณะเดียวกันผ่านรายการ “คิดยกกำลังสอง” ซึ่งทางรายการได้ยกตัวอย่างปัญหาการจัดการทุนการศึกษาจำนวน 3 ทุน คือ ทุนกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ทุนสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และทุนโครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (พสวท.) โดยส่วนหนึ่งของรายการได้นำเสนอแผนภูมิรูปภาพเรื่องปัญหาของทุนพสวท. และมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากผู้คนในโครงการ พสวท. (อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์, 2559) จนนำมาสู่การชี้แจงจากทาง TDRI และการแก้ไขข้อมูลแผนภูมิรูปภาพในเวลาต่อมา (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2559)

กระแสวิพากษ์วิจารณ์ TDR ของกลุ่มนักเรียนและอาจารย์ที่ได้รับทุนจากโครงการ พสวท. ก่อให้เกิดความคิดในการสื่อสารถึงความสำคัญของโครงการ พสวท. ที่มีต่อประเทศชาติ ตลอดจนถึงความสำคัญของความรู้ด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (pure science) และ คณิตศาสตร์บริสุทธิ์ (pure mathematics) ในการพัฒนาประเทศ จนนำไปสู่การจัดตั้งเพจเฟซบุ๊กชื่อว่า “DPST Think Tank” ของกลุ่มนักเรียนทุน พสวท. จำนวนหนึ่งเพื่อสื่อสารข้อมูลของผู้ได้รับทุน พสวท. ที่ถูกต้องออกสู่สาธารณะ (เฟซบุ๊ก, 2559) แต่กลับมีน้อยคนที่ตระหนักถึงข้อเสนอแนะของ TDR ในเรื่องการปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการทุน พสวท. ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

ผู้เขียนเสนอว่าส่วนหนึ่งของการไม่มีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมได้เกิดจากการใช้อุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในการควบคุมความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนทุน พสวท. ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้ให้ทุนการศึกษา โดยเป็นอุดมการณ์ที่ได้รับการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่นว่าเมื่อผู้รับทุน พสวท. ได้สำเร็จการศึกษาแล้วจะต้องกลับมาพัฒนาชาติโดยการทำงานชดใช้ทุนและใช้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ที่ร่ำเรียนมาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งความคิดเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจในช่วงเวลาแรกของการก่อตั้งโครงการ พสวท. โดยในบทความจะอภิปรายอยู่ 4 ประเด็น คือ (1) กระแสความคิดในการก่อตั้งโครงการ พสวท. และบริบท (2) การสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” (3) ผลจากการใช้อุดมการณ์ที่มีต่อโครงการ พสวท. และ (4) บทสรุปและข้อสังเกตเพิ่มเติม โดยมีการค้นคว้าหลักฐานด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ พสวท. เช่น รายงานการวิจัยของ สสวท. นิตยสารข่าว สสวท. เป็นต้น และนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ประกอบการวิเคราะห์ในบทความนี้ โดยบทความนี้จะเน้นประโยชน์ต่อการศึกษาพัฒนาการของวงการวิทยาศาสตร์ไทยในอนาคต

● กระแสความคิดในการก่อตั้งโครงการ พสวท. และบริบท

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2520 รัฐบาลไทยได้มีการปรับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศใหม่จาก “การมุ่งขยายอัตราความเจริญทางเศรษฐกิจ” มาเป็น “การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ” เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพเศรษฐกิจและการเพิ่มผลผลิต นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงราคาน้ำมันและวิกฤติการณ์ทางการเงินของโลก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516-2517 ทำให้เกิดสภาพเศรษฐกิจฝั่มวน กล่าวคือ เกิดภาวะเงินเฟ้อ อัตราการว่างงานเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีความจำเป็นต้องนำเข้าเชื้อเพลิง วัตถุดิบ เครื่องจักร และสินค้าทุนจากต่างประเทศ ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยขาดดุลการค้า โดยภาครัฐมองว่าประเทศไทยไม่ได้ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก รัฐจึงเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการสร้างกำลังคนเพื่อช่วยให้ประเทศพัฒนาไปสู่ “ประเทศกึ่งอุตสาหกรรม”

ในปี พ.ศ. 2524 ฝ่ายวิจัยและประเมินผล สสวท. ได้จัดทำโครงการเสาะแสวงหาผู้มีปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์ โดยตีพิมพ์เป็นรูปเล่มในปี พ.ศ. 2525 การศึกษาชิ้นนี้ได้ค้นหาตัวชี้วัดผู้มีปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์ จากบทนำของงานวิจัยและในเอกสารบันทึกการประชุมได้พบหลักฐานที่อธิบายความเป็นมาของการดำเนินงานซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดของภาครัฐดังที่กล่าวไปแล้ว ดังนี้

“...สำหรับประเทศไทย แม้ว่าจะเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และรัฐบาลมีนโยบายเร่งรัดพัฒนาประเทศ แต่การพัฒนาประเทศยังคงดำเนินไปอย่างเชื่องช้า และไม่สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้อย่างสมบูรณ์ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดสถานการณ์ดังกล่าวคือ การขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะคิดหาวิธีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ได้อย่างเหมาะสมหรือสร้างอุตสาหกรรมต่อเนื่องให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นสินค้าออกของประเทศไทยส่วนใหญ่จึงอยู่ในรูปของวัตถุดิบ และซื้อเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้ เนื่องจากการพยายามริเริ่มประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีด้วยตนเองยังมีน้อย และไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร ประเทศไทยจึงเสียเปรียบดุลการค้ามากขึ้นทุกปีและไม่สามารถพึ่งตนเองได้ตลอดมา

โดยเหตุผลดังกล่าว ประเทศไทยควรจะริเริ่มอย่างจริงจังในการเร่งรัดผลิตบุคคลที่มีความรู้และมีความสามารถสูงทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) และทางด้านเทคโนโลยี เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของโลกในปัจจุบันส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี... บุคคลที่มีความสามารถทางสมองสูง จึงเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อประเทศชาติในการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นประโยชน์แก่มวลมนุษย์ โดยส่วนรวม บุคคลที่มีพลังความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์สูง หรือเรียกว่าปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์นั้น อาจจะมีได้แสดงความสามารถออกมาให้ประจักษ์ในรูปของการเรียนเก่งวิทยาศาสตร์เก่งเป็นพิเศษ เพราะกระบวนการเรียนการสอนในชั้นเรียน อาจไม่เพียงพอที่จะกระตุ้นความสามารถพิเศษที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนได้ นอกจาก

นี่ในปัจจุบัน นักเรียนในแต่ละโรงเรียนมีจำนวนค่อนข้างมาก ครูจึงไม่มีโอกาสสนใจบุคคลที่เรียนเก่งมากนัก จึงเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ไม่ได้มีการพัฒนาศักยภาพของผู้มีปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์อย่างเต็มที่...เป็นเหตุให้ประเทศชาติขาดแคลนนักวิทยาศาสตร์ที่มีความสามารถพิเศษสูงในการคิดค้นเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้...” (สาขาวิจัยและประเมินผล, 2525, น.1-2)

ความต้องการนักวิทยาศาสตร์ที่สามารถคิดค้นเทคโนโลยีเพื่อยกระดับเศรษฐกิจของประเทศนับเป็นจุดประสงค์แรกเริ่มของการก่อตั้ง โครงการ พสวท. ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับการที่ประเทศไทยเริ่มนำแก๊สธรรมชาติในอ่าวไทยมาใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า ตลอดจนเป็นเชื้อเพลิงในโรงงานอุตสาหกรรม และโรงงานเคมี และการเร่งพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกให้เป็นที่ตั้งของแหล่งอุตสาหกรรมหลัก (นิคมอุตสาหกรรมตะวันออกมาตาพุด) เช่น อุตสาหกรรมแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี เป็นต้น ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529) โดย อนันต์ จันทรภักดิ์ เขียนบทความเรื่อง “โครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” ในหนังสือ 12 ปี พสวท. จะพบหลักฐานที่สัมพันธ์กับบริบทที่กล่าวข้างต้น ว่า

“...เมื่อพิจารณาถึงสภาพการตื่นตัวทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน เช่น การพบแหล่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ การมีโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือเมื่อศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ส่วนที่ 3 เรื่องการปรับโครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจพบว่าได้มีนโยบายที่จะเสริมสร้างพื้นฐานและสมรรถภาพด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สร้างสิ่งจูงใจให้เอกชนและรัฐวิสาหกิจ

นำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต... ตลอดจนกลั่นกรอง ดัดแปลง และพัฒนาเทคโนโลยีมาจากต่างประเทศให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศไทย สิ่งเหล่านี้นัยอมชี้ให้เห็นชัดว่าประเทศไทยต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อช่วยดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนที่วางไว้...” (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2527, น.187)

จะเห็นได้ว่าบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยนั้นได้เอื้อให้หน่วยงานของภาครัฐก่อตั้งโครงการ พสวท. ขึ้น ไม่ใช่เพียงแค่การสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนหวัะทีประกอบอาชีพทางด้านวิทยาศาสตร์แทนอาชีพทางด้านแพทยศาสตร์หรือวิศวกรรมศาสตร์ จากคำให้สัมภาษณ์ของ ดร.ธงชัย ชิวปรีชา อดีตผู้อำนวยการ สสวท. (พ.ศ. 2540-2544) และอดีตผู้อำนวยการโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ (พ.ศ. 2544-2552) ว่า

“ยุคนั้นคนที่สอบเข้าเรียนคณะวิทยาศาสตร์จะเลือกลำดับคณะวิทยเป็นลำดับท้ายๆ แม้ว่าจะเป็นจุฬาฯ หรือมหิดลก็ได้แต่เด็กที่สนใจจะมาเรียน และอีกอย่างคือปี 1 ที่จุฬาฯหรือมหิดลคล้ายๆ กับว่าปลายเทอมจะเป็นการเรียนแบบกวดวิชา หมายความว่าเรียนไม่ได้ก็ไปชีวหรือเรียนใหม่ก็ได้ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าพอช่วงปี 3 ปี 4 จำนวนนิสิตจะลดลงมาก” (ชาตรี วงษ์แก้ว และคณะ, 2552, น.20)

● การสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ”

เมื่อมีการก่อตั้งโครงการ พสวท. ขึ้นมาในปี พ.ศ. 2527 ทางโครงการมีวัตถุประสงค์แรกเริ่มในการส่งเสริมกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์สำหรับพัฒนาประเทศ (สาขาวิจัยและประเมินผล ฝ่ายประสานงานโครงการ พสวท., 2531, น.2) ดังนี้

- (1) ให้บุคคลดังกล่าวได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของคนให้สูงสุดในขณะที่อยู่ในวัยเรียน
- (2) ถ้าอยู่ในวัยทำงานให้ได้มีโอกาสใช้ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ในการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ
- (3) พยายามหาทางส่งเสริมให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีบทบาทในการสร้างงานให้แก่ผู้มีความสามารถพิเศษสูงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เรียนสำเร็จการศึกษาระดับชั้นที่สามารถประกอบอาชีพได้แล้ว

โครงการ พสวท. ได้ให้ทุนการศึกษาให้กับนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษา โดยรับทุนการศึกษาต่อเนื่องจนถึงระดับปริญญาเอก และมีสิทธิ์สอบชิงทุนไปศึกษา ณ ต่างประเทศ หลังสำเร็จการศึกษาจะต้องปฏิบัติงานชดใช้ทุนในหน่วยงานของรัฐ ซึ่ง สสวท. มองว่าหน่วยงานภาครัฐยังขาดแคลนนักวิทยาศาสตร์อยู่ (ลัดดาวัลย์ ผดุงทรัพย์, 2535, น.64) และก่อให้เกิดการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” โดยเจ้าหน้าที่ของโครงการ พสวท. รวมถึงนักเรียนทุนของ พสวท. ว่าเมื่อนักเรียนทุนสำเร็จการศึกษาแล้วจะต้องกลับมาทำงานชดใช้ทุนในหน่วยงานภาครัฐหรือตามที่คณะอนุกรรมการโครงการ พสวท. จะให้ความเห็นชอบหรือตามเงื่อนไขของโครงการ พสวท. เพื่อพัฒนาประเทศชาติตามปรากฏหลักฐานจากข้อความของนักเรียนทุน พสวท. คนหนึ่งที่กล่าวว่า

“...เราเข้าใจกันว่านักเรียนทุน พสวท.ทุกคนได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กให้รักชาติ รักประชาชน เรียนจบแล้วกลับมาทำงานเพื่อประเทศชาติ ผมเข้าใจว่านักเรียนทุน พสวท. ทุกคนเป็นคนเก่ง มีความสามารถ และมีจิตสำนึกที่ดี...” (piti (นามแฝง), 2548)

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานจากส่วนท้ายของบทสัมภาษณ์ ของ รศ.ดร. พลังพล คงเสรี อาจารย์ภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อครั้งยังเป็นนักเรียนทุนโครงการ พสวท. โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย ในนิตยสารข่าว สสวท. ที่กล่าวถึงเหตุผลของความสนใจในวิชาชีวเคมีไว้ว่า

“...เพราะคิดว่าวิชานี้[ชีวเคมี – ผู้เขียน] สามารถทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติได้อย่างมากครับ...” (อรรรรณ อินทวิญญู, 2531, น.52)

และในบทสัมภาษณ์เดียวกัน ผู้สัมภาษณ์ยังทิ้งท้ายไว้อีกว่า

“...เป็นก้าวแรกที่นักเรียนในโครงการ พสวท. ได้รับการพัฒนาภายใต้โครงการ พสวท. เพื่อเตรียมที่จะเติบโตเป็นนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง ในอันที่จะพัฒนางานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้แก่ประเทศชาติต่อไป” (เรื่องเดียวกัน, 2531, น.52)

นอกจากนี้ปรากฏหลักฐานถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ พสวท. ในเนื้อเพลง “ร่วมใจ พสวท.” ดังนี้

“...ร่วมมือมา พัฒนา ความเจริญ ด้วยเราคือ พสวท....”
(สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2528, น.41)

และยังปรากฏหลักฐานในบทความ “โครงการ พสวท. กับปัญหาสมองไหล” โดย ลัดดาวัลย์ ผดุงทรัพย์ ว่า

“...ผู้เขียนหวังว่า นักศึกษา พสวท. ที่จบการศึกษารุ่นต่อไป ในอนาคตจะรักโครงการ พสวท. มากขึ้น และเต็มใจที่จะเข้าปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ทางโครงการได้จัดหาไว้ให้ แม้เงินค่าตอบแทนจะน้อยไปสักหน่อย แต่ความรู้สึกรักภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในงานวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทยน่าจะชดเชยกันได้...” (ลัดดาวัลย์ ผดุงทรัพย์, 2535, น.65)

เมื่อโครงการ พสวท. การดำเนินโครงการประสบผลสำเร็จตามแผนที่วางไว้ สสวท. คาดหวังผลลัพธ์ตามที่ได้ชี้แจงในนิตยสารข่าว สสวท. ดังนี้

“...หากโครงการนี้สำเร็จลง จะสามารถผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ...ที่มีความพร้อมและมุ่งมั่นในการสร้างสรรค์ผลงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้ประเทศไม่ขาดแคลนนักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีความรู้ความสามารถสูง สามารถทำการค้นคว้าวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐานและวิทยาศาสตร์ประยุกต์ทุกแขนง...” (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2527, น.7)

“...และเมื่อมีอุตสาหกรรมที่มั่นคงแล้วทางกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการพลังงาน จะวางแผนให้เงินสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยประจำโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีเงินเดือนสูงอาชีพหนึ่ง” (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2528, น.40)

สุดท้ายนี้ คำพูดของ ศ.ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต นักวิทยาศาสตร์ของไทยที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และคณะกรรมการในหน่วยงานทางด้านวิทยาศาสตร์หลายหน่วยงาน มีความคิด

เห็นเกี่ยวกับโครงการ พสวท. ซึ่งก็คงจะช่วยเน้นย้ำถึงความสำคัญของโครงการ พสวท. ต่อประเทศชาติ ตามที่ผู้เขียนเสนอไว้ข้างต้นได้อย่างชัดเจน

“ถ้าอยากให้ประเทศไทยจบสิ้นกิจบโครงการ พสวท. ถ้าต้องการให้ประเทศไทยพัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ก็ต้องมีโครงการ พสวท. ตลอดไป ต้องแก้ทัศนคติเสียใหม่ว่ามีใช้โครงการ 5 ปี 10 ปี ต้องเป็นงานประจำตลอดไปตราบเท่าที่มีประเทศไทย”
(อ้างถึงใน โรงเรียนมหิตลวิทย์านุสรณ์, 2549, น.41)

● ผลจากการใช้อุดมการณ์ที่มีต่อโครงการ พสวท.

หลังจากการก่อตั้งโครงการและมีการปลูกฝังอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในกลุ่มนักเรียนทุนรุ่นแล้วรุ่นเล่า และผลิตบัณฑิต พสวท. ที่ประกอบอาชีพนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยตามหน่วยงานภาครัฐเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่เมื่อเมื่อพิจารณาจากข้อเสนอของ TDRi ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ายังมีนักเรียนทุนจำนวนหนึ่งลาออกจากโครงการหรือใช้เวลานานในการศึกษาทำให้สำเร็จการศึกษาช้าโดยเป็นธรรมชาติของการศึกษาต่อและการทำวิทยานิพนธ์ในระดับสูงกว่าปริญญาตรี แต่แทนที่นักเรียนทุนและบัณฑิต พสวท. เลือกที่จะให้ความสนใจในประเด็นอื่นๆ เช่น ความสำคัญของวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ที่มีต่อประเทศชาติ เป็นต้น แทนที่จะกลับไปพิจารณาถึงปัญหาของการบริหารจัดการทุนการศึกษาของ สสวท. อย่างละเอียด

อย่างไรก็ดีด้วยระยะเวลาอันยาวนานประมาณ 30 ปีของการผลิตซ้ำอุดมการณ์กลับทำให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับทุน พสวท. ไม่สามารถหลุดพ้นจากการแก้ไขปัญหาโดยใช้กรอบวิธีคิดที่ได้จากอุดมการณ์ สังเกตได้จากเวลาเกิดกระแสปัญหาการหนีทุนโดยไม่ยอมกลับมาทำงานชดใช้ทุนตามเงื่อนไขของทุนการศึกษา ก็จะมีการจัดการปัญหาจากผู้คนที่เกี่ยวข้องโดยการดำเนินคดีทำผิดสัญญาทุนการศึกษา จากหลักฐานคำพูดของอดีตนักเรียนทุน พสวท. ต่างประเทศที่กล่าวในเว็บบอร์ดของนักเรียนทุน พสวท. เมื่อปี พ.ศ. 2548 ว่า

“...ผม...เลือกใช้ทุนและผลิตสัญญารับทุน แน่แน่นอนว่าผมถูกต้องว่า
มากมายว่าเป็นคนหักหลังประเทศชาติ ผมก็ต้องยอมรับความผิดว่า
ผมไม่ได้ค้นพบความสนใจที่แท้จริงของตนจนเมื่อได้สัมผัสงานทาง
ธุรกิจการวิจัยในสหรัฐนี้ ผมยอมที่จะสละความเชื่อถือนี่ที่ประเทศชาติ
และโครงการมีต่อผม เพื่อที่จะค้นหาหนทางที่ผมเห็นว่าดีกว่า...”
(Apobec3g (นามแฝง), 2548)

นอกจากนี้ยังมีอีกหลักฐานหนึ่งที่สะท้อนถึงการจำกัดและลดทอนวิธีการ
มองปัญหาของการบริหารจัดการทุนการศึกษาให้เพียงแค่เป็นเรื่องของการทำผิด
ต่ออุดมการณ์จากเว็บบอร์ดเรื่องเดียวกันที่กล่าวว่า

“ผมว่าประเทศไทยเราต้องการคนมาช่วยพัฒนาอีกมาก ขึ้นอยู่
กับพวกเรา ชาว พสวท. พร้อมที่จะกลับมาช่วยกันพัฒนาหรือไม่
พสวท. เหมือนพ่อแม่ที่ให้การดูแลลูกๆอย่างพวกเรา เฝ้าเอาใจใส่
ส่งเสียให้จบปริญญาเอก โดยหวังว่า ลูกๆจะกลับมาช่วยกันพัฒนา
ประเทศไทยเรานี้ แต่เมื่อลูกๆไม่กลับมาพ่อแม่ก็ต้องเก็บความ
รู้สึกไว้ข้างใน และหวังว่าสักวันหนึ่งลูกๆจะกลับมา ลูกๆ พสวท.
คงจะไม่ลืมผืนแผ่นดินเกิด ประเทศไทย...” (พสวท. (นามแฝง),
2548)

รวมถึงข้อความกล่าวในเชิงตำหนิผู้ที่ทำผิดอุดมการณ์ของโครงการ พสวท. ว่า

“...ถ้าไม่ยากกลับมาทำงานที่บ้านเรา ก็อย่ามารับทุนพสวท.
ไปเรียนต่อเมืองนอกซิคะ ถ้าหาหนทางไปศึกษาต่อเอง แล้วทำงาน
เมืองนอก คงไม่มีใครเชื่อว่าอะไร...” (ไม่ระบุนาม, 2548)

จากหลักฐานที่ยกมาข้างทั้งหมด จะเห็นถึงกลไกของอุดมการณ์ที่ทำการ
ควบคุมความรู้สึกรักคิดของนักเรียนทุน พสวท. ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงข้างต้น

ซึ่งสะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดที่ไม่ได้มองถึงปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างละเอียดแต่อย่างใด แต่กลับด่วนตัดสินว่าปัญหาเกิดจากความผิดพลาดของปัจเจกชนโดยไม่เคารพในความแตกต่างทางความคิดและความเป็นมนุษย์ด้วยกัน

○ บทสรุปและข้อสังเกตเพิ่มเติม ○

ความพยายามของรัฐในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจเมื่อช่วงต้นทศวรรษ 2520 เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางความคิดของหน่วยงานภาครัฐทางด้านวิทยาศาสตร์ในการก่อตั้งโครงการทุนรัฐบาลเพื่อผลิตนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงในขณะนั้น จนนำมาสู่การก่อตั้งโครงการ พสวท. ในปี พ.ศ. 2527

ทั้งนี้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งโครงการได้มีการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” เพื่อควบคุมความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนทุนให้กลับมาทำงานชดใช้ทุนตามเงื่อนไขของสัญญารับทุนการศึกษา และมีการผลิตซ้ำอุดมการณ์นี้มาจนถึงปัจจุบันโดยเห็นได้จากคำตอบของกระทู้เว็บไซต์พันทิปเรื่อง “ขอระบายความรู้สึกของเด็กทุนวิทยาศาสตร์ทุนหนึ่ง” (Judiciousness (นามแฝง), 2559) ในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 แม้ว่าในกระทู้จะไม่ได้เปิดเผยชื่อของโครงการ แต่ผู้อ่านก็พอจะรับรู้ได้ว่าผู้ตั้งกระทู้ต้องการจะสื่อถึงโครงการ พสวท. ที่จะยังคงพบการแสดงความคิดเห็นโดยอาศัยความรู้สึกนึกคิดจากอุดมการณ์ดังจะเห็นได้จากการออกมาตำหนิคนที่มีความเห็นเพียงอย่างเดียว จนน่าจะสร้างความรู้สึกกดดันเป็นอย่างมากให้กับผู้ตั้งกระทู้ จนในที่สุดแล้วผู้ตั้งกระทู้จึงตัดสินใจแก้ไขข้อความในกระทู้โดยเพิ่มเนื้อหาเชิงยอมรับว่าเป็นความผิดของตนแต่เพียงผู้เดียวดังข้อความว่า

“หลังจากที่ได้นั่งคิดตกผลึก ตอนนี้ผมก็ได้พบคำตอบแล้วครับ สองวันมานี้ผมว่างๆ ก็นั่งดูโทรทัศน์ ก็มีสารคดีในหลวงรัชกาลที่ 9 เห็นพระองค์ทรงงานพัฒนาประเทศหลายโครงการเลย ไม่เคยเห็นภาพเพราะองค์ทรงบ่นว่าเหนื่อย ก็นั่งนึกออกว่าก่อนหน้านี้ที่จะมารับทุน เราก็เคยมีความคิดที่พัฒนาประเทศด้วยไม่ใช่เหรอ อยากเดินตามแบบอย่างพระองค์ แต่มันหายไปโดยไม่รู้ตัว ที่ผ่านมาเจออะไรมาก็ให้มันผ่านไปแล้วๆ กันไป จากนั้นจะเป็นอย่างไรอะไรจะเกิดก็ช่างผมพร้อมเจอ สักวันผมเชื่อว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้มันจะดีขึ้น และผมก็จะเดินวงการนี้ต่อไปให้สุดทางเพราะถ้ายกเลิกกลางคัน สิ่งที่ทำมาตลอดหลายปีมันก็เท่ากับศูนย์ เราก็ศูนย์ประเทศก็ศูนย์ การพัฒนาประเทศ ถ้าพวกเด็กทุนอย่างผมไม่ทำแล้วใครจะมาทำผมได้โอกาสอยู่ในมือ โอกาสที่จะมาพัฒนา จะได้มากได้น้อยก็ช่างมัน ไม่เอามาคิดให้มันเกิดกิเลสในตัวแล้ว ต้องขอภัยที่ทุกตัวอักษรที่พิมพ์ออกมาทำให้บางท่านชุ่นเคืองใจ ขอขอบคุณสำหรับคำติเตียนและคำสอนต่างๆ ผมถือว่าพวกท่านมีพระคุณกับผมมากๆ เป็นประโยชน์มากๆ” (*Judiciousness* (นามแฝง), 2559)

จะเห็นได้ว่าข้อโต้เถียงในกระซู่ข้างต้นไม่สามารถนำไปสู่ความพยายามในการทบทวนปัญหาที่เกิดขึ้นในโครงการ พสวท. ในระยะยาวได้เลยแม้แต่น้อย เพราะฉะนั้นความเคลื่อนไหวทางความคิดในการพัฒนางานการวิทยาศาสตร์ของรัฐบาลกับการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ของโครงการ พสวท. จึงมีความสัมพันธ์กันและทำให้เกิดเป็นวิธีคิดที่ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และเป็นการแก้ไขปัญหามานagementที่ไม่ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกประการหนึ่งซึ่งอาจจะชี้ให้เห็นได้ว่าโครงการ พสวท. ไม่ใช่โครงการแรก que ที่สถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมา

พัฒนาชาติ” แต่น่าจะได้รับอิทธิพลทางความคิดจากการสร้างความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานให้กับนักเรียนที่เดินทางไปศึกษาต่อในประเทศแถบยุโรป โดยทรงเน้นให้นักเรียนเหล่านั้น “...พึงนึกในใจไว้ว่า เราไม่ได้มาเรียนจะเป็นฝรั่ง เราเรียนเพื่อจะเป็นคนไทยที่มีความรู้เสมอด้วยฝรั่ง” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) และนำความรู้กลับมา “ทำให้แพร่หลายในหมู่ชนชาติเดียวกัน” (สายชล สัตยานุรักษ์, 2557, น.64) เพราะฉะนั้นการศึกษาพัฒนาการของการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในกลุ่มนักเรียนทุน ควรพิจารณาให้เห็นถึงความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับบริบทในระยะเวลายาว (Longue durée)

ผู้เขียนคาดหวังว่าบทความนี้จะช่วยทำให้สังคมและนักวิชาการมองเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวงการวิทยาศาสตร์ไทยในทางสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ ตลอดจนการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับการจัดการวิทยาศาสตร์ของประเทศ ว่ามีพัฒนาการมาตั้งแต่เมื่อใด และมีนัยทางการเมืองอย่างไร เพื่อให้เกิดการทบทวนแนวทางในการบริหารจัดการทุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ในประเทศไทยต่อไป

บรรณานุกรม

- Apobec3g (นามแฝง). (2548). รับทุน พสวท.จนจบเอก แล้วลาออกไปทำงาน
ในต่างประเทศ คิดอย่างไร หน้า 2. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.sudipan.net/dpst/board/viewtopic.php?t=30&postdays=0&postorder=asc&start=30>
- Judiciousness (นามแฝง). (2559). ขอบข่ายความรู้ลึกของเด็กทุนวิทยาศาสตร์
ทุนหนึ่ง.สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก <https://pantip.com/topic/35811509>
- piti (นามแฝง). (2548). รับทุน พสวท.จนจบเอก แล้วลาออกไปทำงานในต่างประเทศ
คิดอย่างไร หน้า 1. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.sudipan.net/dpst/board/viewtopic.php?t=30&postdays=0&postorder=asc&start=0>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). นโยบายการศึกษาไทยในรัฐบาลปัจจุบัน. สืบค้นเมื่อ
25 สิงหาคม 2560, จาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=45129&Key=news_Teerakiat
- ชาติวี วงษ์แก้ว และคณะ. (2552). รายงานฉบับสมบูรณ์ การขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐาน
ความรู้ด้วยกำลังคนระดับสูงที่มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยี. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- พสวท. (นามแฝง). (2548). รับทุน พสวท.จนจบเอก แล้วลาออกไปทำงาน
ในต่างประเทศ คิดอย่างไร หน้า 2. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก
<http://www.sudipan.net/dpst/board/viewtopic.php?t=30&postdays=0&postorder=asc&start=30>

เพชบุ๊ค. (2559). *DPST Think Tank*. สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2560, จาก <https://web.facebook.com/DPSTThinkTank/>

ไม่ระบุนาม. (2548). *รับทุน พสวท.จนจบเอก แล้วลาออกไปทำงานในต่างประเทศ คิดอย่างไร หน้า 1*. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.sudipan.net/dpst/board/viewtopic.php?t=30&postdays=0&postorder=asc&start=0>

โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์. (2549). *การศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ และนวัตกรรมการเรียนรู้ในประเทศไทย*. นครปฐม: โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์.

ลัดดาวัลย์ ผดุงทรัพย์. (2535). *โครงการ พสวท. กับปัญหาสมองไหล. ใน 20 ปี สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2559). *จากกรณีหนีทุน...สู่โอกาสปฏิบัติการบริหารทุนการศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2560, จาก <http://tdri.or.th/tdri-insight/20160207-scholarship-contract-case/>

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2527). *12 ปี สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2527). *โครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พสวท. ใน ข่าวสาร สสวท., 13, หน้า 4-7*.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2528). *ภาพชุด...ชาวค่าย*. ใน *ข่าวสาร สสวท., 13, หน้า 40*.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2528). *ร่วมใจ พสวท. ใน ข่าวสาร สสวท., 13, หน้า 41*.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2540). *25 ปีสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ: บริษัท คอมมาดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด.

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2559). *ชี้แจงและแก้ไขข้อมูล “ประเด็นร้อนๆ...เรื่องทุนการศึกษา”*. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2560, จาก <http://tdri.or.th/tdri-insight/scholarship-issue-20160306/>

สาขาวิจัยและประเมินผล ฝ่ายประสานงานโครงการ พสวท. (2531). *รายงานการวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะบางประการของนักเรียนในและนอกโครงการ พสวท. รุ่นที่ 1*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สาขาวิจัยและประเมินผล. (2525). *รายงานวิจัย การเสาะแสวงหาพัฒนาและส่งเสริมปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์: การศึกษาคุณลักษณะปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2557). *สิบปัญญานสยาม เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: โอเพ่น โซไซตี้.

อรรธรณ อินทวิชญ. (2531) *หนึ่งในก้าวแรกบนเส้นทาง พสวท. ใน วารสาร สสวท.*, 16, หน้า 52.

อานนท์ ศักดิ์วีระวิญญ์. (2559). *Infographic เป็นของยอดฮิตแต่ต้องไม่ใช่โดยปราศจากความยั้งคิด*. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2560, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9590000023689>
